

**Kratka istorija
antiratnog otpora u
Srbiji 1991 – 1992**

***Mala čitanka za feministički
diskusioni kružok „Od materinske
politike mira do feminističkog
antimilitarizma“***

Izdale:

Žene u crnom, Beograd, april 2013.

Jug Bogdanova 18/5

Telefon i fax: 011. 2623 225

zeneucrn@gmail.com

www.zeneucrn.org

Uredile/i:

Ana Imširović,

Miloš Urošević i Staša Zajović

Tehnička obrada:

Zinaida Marjanović

Tiraž: 50

Štampa:

Studio Denik, Novi Sad

Ova publikacija je realizovana zahvaljujući
solidarnoj podršci Mama Cash

Edicija „Mala čitanka“ u okviru programa „Ženski sud: feministički pristup pravdi“, predstavlja upisivanje u istoriju onih praksi koje su prekrivene ćutanjem, potisnute u zaborav, nedovoljno vidljive ili marginalizovane. Ovo skromno izdanje jeste pokušaj da se ta nepravda ispravi, a pre svega da čuvamo u trajnom sećanju antiratni otpor i njegov istorijski značaj.

Mala čitanka za feministički diskusioni kružok „Od materinske politike mira do feminističkog antimilitarizma“ pokazuje prakse otpora ratu, militarizmu, prisilnim mobilizacijama, ženskom otporu u Srbiji tokom 1991/92. godine.

Ovu malu čitanku posvećujemo, iz najdubljeg poštovanja, onima koje/i nisu sa nama, a koje/i su stvarale/i i stvorile/i nenasilni otpor u Srbiji, koje/i su nas pratile/i u kreativnim pobunama, u svim našim oblicima neposlušnosti, koje/i su u otpor u Srbiji utkale/i sebe.

Sećamo se Biljane Jovanović, Miladina Životića, Vladana Vasiljevića, Konstantina Obradovića, Novaka Pribičevića, Ivana Đurića, Dejana Nebrigića, Jelene Šantić, Slobodana Inića, Nede Božinović,

Žarane Papić, Stojana Cerovića, Zorana Đinđića,
Vukice Đilas, Jelke Kljajić Imširović, Dragice
Milenković, Vere Marković, Đorđa Vukoja, Divne
Stanković, Biljane Kovačević Vučo, Čarne Ćosić,
Gordane Stoilković, Štefice Ivljević, Nevzete Josifović,
Nevene Kostić ...

Sa njima smo delile kulturni izbor, vrednosni
sistem, politička opredeljenja.

Građanske antiratne akcije

Godine 1991. i 1992. organizovano je mnoštvo ovakvih akcija. Ovo je hronološki pregled.

Prvi geto u Srbiji, 17. april 1991. – Pokret za mir iz Pančeva organizovao je ovu akciju pod parolama „Živela geta! Dobro došli u prvi geto!“, „Što je nas više unutra, to je njih manje napolju“.

Hod mira, avgust 1991. – U Pančevu je organizovan „Hod mira“. Nekoliko stotina ljudi se spontano okupilo. Kolonu su predvodili sveštenici svih konfesija koje postoje u Pančevu. Povorka je išla do obale reke Tamiš, gde su u vodu spušteni venčiči kao simbolična pouka da sukobi treba da prestanu.

Prekinimo mržnju da prestane rat. – Dana 05. oktobar 1991. bila je antiratna akcija asolidarnosti građana Beograda sa građanima Dubrovnika. Potpisuje se peticija kojom se traži okončanje opsade Dubrovnika. Pet profesora istorije i više od hiljadu studenata Filozofskog fakulteta u Beogradu zahtevaju da se Dubrovnik deblokira. Tod dana u Dubrovniku je ubijen pisac Milan Milišić.

Beogradski antiratni maraton od oktobra 1991. do januara 1992. – Svake sedmice su na antiratnim skupovima u pozorištu „Duško Radović“ učestvovali građani/ke i antiratne grupe koje su se upravo formirale. Tamo su bile: „Bosna danas“, „Fašizam i kraj 20. veka“, „Mirna Bosna“, „Bosanski Vukovari“, „Građanske partije u Srbiji i Crnoj Gori o miru“, „Dubrovnik – zatočenik svoje lepote“... Kao podrška težnjama da se uspostavi parlamentarizam osnovan je „Parlament“, koji je okupljao brojne političke stranke koje su tada već nastale.

Paljenje sveća, 08. oktobar 1991. – 08. februar 1992. – Pred zgradom Predsedništva Srbije u Beogradu započela je svakodnevna antiratna akcija paljenja sveća. Sveće su se palile od 20.30h do 21h. Akcija je trajala pet meseci sa sloganima „Solidarnost sa svim pobunjenicima protiv rata“ i „Za sve poginule u ratu“. Upaljeno je 72.650 sveća. Akciju su pokrenule Nataša Kandić i Biljana Jovanović, a pridružili/e su im se mnogi/e građani/ke. Antiratni pokret Beograda je u znak sećanja na hrabar čin Miroslava Milenkovića izdao knjigu epitafa „Grobница za Miroslava Milenkovića“. Otvorena je knjiga žalosti u koju su svi oni koji su zastajali uveče pred upaljenim svećama u Pionirskom parku mogli da upišu svoj epitaf.

Građanske pobune po Vojvodini – Masovne antiratne demonstracije u Senti 05. i 06. novembar 1991. Opštinske vlasti donele odluku da se raspiše referendum protiv rata. Republičke vlasti ne dozvoljavaju potpisivanje referenduma i pokreću krivični postupak protiv pet učesnika demonstracija. To je početak krivičnog gonjenja pobunjenika protiv rata u Vojvodini i Srbiji.

Ada, 07. novembar 1991. – Demonstracije građanki i građana protiv nasilne mobilizacije u Adi (Vojvodina). Osnovan Centar za antiratnu akciju Ada.

Paljenje sveća u Pančevu od 12. novembar 1991. do novembra 1995. – Antiratna akcija paljenja sveća se održava svake subote i trajala je sve do potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma, novembra 1995. Akcija je prerasla u simbol pančevačkog mirovnog pokreta. Svake subote tu je bila demilitarizovana zona, gde su se predavali listovi „Vreme“ i „Pančevac“.

Referendum protiv rata, 05. decembar 1991. – U Beogradu počinje referendum protiv rata: akcija prikupljanja 100.000 potpisa. Akciju je pokrenuo Civilni pokret otpora, uz pomoć ostalih beogradskih pacifističkih grupa. Prikupljeno je 55.000 potpisa.

Rimtutituki, januar 1992. – U studiju Pink snimljen je singl „Slušaj, vamo“, čiji je refren glasio – „Mir, mir brate, mir“. Uradila ga je grupa Rimtutituki, a objavio Radio B92. Pesma se koristila u antiratnoj kampanji.

***Deklaracija civilnog pokreta otpora,
29. februar 1992.***

Ne računajte na nas, 22. april 1992. – Na beogradskom Trgu Republike održan je antiratni rok koncert kome je prisustvovalo oko 55.000 ljudi.

Umetnici protiv rata, 30. maj 1992. – U Beogradu, pred Jugoslovenskim dramskim pozorištem nekoliko stotina dramskih umetnika jednostranim ćutanjem je protestovalo protiv rata i iskazalo saosećanje sa njegovim žrtvama.

Protiv etničkog čišćenja, jun 1992. – U Hrtkovce, sremsko selo iz koga su proterivani pripadnici/e hrvatske nacionalnosti i uništavala se njihova imovina, otišli/e su predstavnici/e Civilnog pokreta otpora, Žena u crnom, Beogradskog kruga i novinari/ke. Zahvaljujući upornosti i pod pritiskom pomenutih organizacija, nasilnici iz Hrtkovaca su pohapšeni.

Žuta traka, 15. jul 1992. – U Beogradu je u organizaciji Centra za antiratne akcije i Građanskog saveza Srbije ispred Savezne skupštine održan protestni skup zbog diskriminacije i pretnji pripadnicima drugih nacija. Učestvovalo je nekoliko stotina ljudi. Skupom je dominirala parola: „Ja sam pravoslavac, katolik, musliman, Jevrejin, budista i ateista.“

Ženske antiratne inicijative

To su, pre svega inicijative feminističkih grupa, koje se i samostalno i zajednički suprotstavljaju ratnoj politici. U ženske antiratne inicijative ubrajamo i akcije onog dela pokreta majki koje nisu dozvolile da nacionalisti i militaristi loupotrebljavaju njihovu patnju, bol i dramu. Osim toga, važno je pomenuti da su tokom proteklih petnaest godina žene u Srbiji bile pokretačice najvažnijih antiratnih akcija i inicijativa za ljudska prava.

05. februar 1991. – Nekoliko feministkinja iz grupe Žena i društvo (Staša Zajović, Sanja Milojević, Ivana Ristić, Jasna Borovnjak) organizuju feminističko-antimilitaristički kontramiting,

probijajući se sa transparentima (Feministkinje protiv militarizacije Jugoslavije, Mi nismo podanice vrhovnog komandanta i Očevi nacija se super slažu, svi su oni isti, svi nas lažu) do bine ispred zgrade savezne vlade, gde se održavao skup Pokreta majki za bivšu Jugoslaviju. Ove tzv. bundašice bile su uglavnom supruge vojne i političke elite i delovale po nalogu generala JNA. Pošto su se, na tom skupu gde se klicalo Veljku Kadijeviću i Slobodanu Miloševiću, uspele probiti u prve redove i čak uvaliti i nekima od bundašica svoje transparente u ruke, čim su ovi sa bine videli šta se dešava nastaje opšta frka i pod pljuskom povika i udaraca feministkinje se izvlače iz gužve, zadovoljne što su uspele u svom naumu.

Mart 1991. – Žene za mir, Ženska sekcija SDP Slovenije, Beogradski ženski lobi i Žene i društvo pozivaju na mirno rešavanje spornih pitanja i neodazivanje na mobilizaciju.

Jun 1991. – Beogradski ženski lobi upućuje Apel protiv nasilja i rata.

Jul 1991. – Ženska stranka ŽEST upućuje pismo Saveznoj skupštini, SIV-u i skupštinama republika u kome se traži formiranje parlamentarnih delegacija, uz učešće žena, koje bi pregovarale o mirnom rešenju.

02. jul 1991. – u Narodnu skupštinu Republike Srbije upadaju majke vojnika, prekidaju redovno zasedanje i zahtevaju prekid svih oružanih sukoba, puštanje iz armije svih vojnika koji su odslužili vojni rok, da vojnici služe vojni rok u svojim republikama, a da se u druge upućuju samo u slučaju ugroženosti spoljnih granica zemlje.

20. jul 1991. – Majke vojnika iz Beograda poručuju Generalštaba JNA i Predsedništvu SFRJ da odbijaju da njihova deca budu žrtve militarista i ginu za suludo zamišljene imperije, kao i da je sramota pobediti u bratoubilačkom ratu.

01. avgust 1991. – Beogradski ženski lobi upućuje Skupštini SFRJ zahtev za demilitarizaciju Jugoslavije naslovljen „Rat ne vodi miru“.

27. – 29. avgust 1991. – Više od 5.000 roditelja, uglavnom majki vojnika iz svih republika bivše Jugoslavije pokušavaju da održe protest ispred Generalštaba JNA, zahtevajući mirno rešenje sukoba i hitan povratak regruta sa ratišta. Međutim, vlast ih, u želji da ih skloni od očiju javnosti, sateruje u Dom garde na Topčideru, gde se protest nastavlja uz nastojanje vlasti da spreče građanke i građane Beograda da im se pridruže.

Avgust 1991. – U Vršcu žene stupaju u štrajk glađu protiv mobilizacije rezervista.

Septembar 1991. – U Bečeju je grupa majki plegala po peronima autobuske stanice sprečavajući tako da autobusi sa vojnicima krenu na ratište.

09. oktobar 1991. – Žene u crnom započinju proteste protiv rata, koji se tokom narednih godina, sve do potpisivanja Dejtonskog sporazuma, u kontinuitetu održavaju svake srede. Žene u crnini i ćutanju, preuzimajući tradicionalne patrijarhalne forme i ispunjavajući ih feminističko – antimilitarističkom sadržajima, izražavaju pomen svim žrtvama rata, solidarnost sa svim pobunjenicima protiv rata, protest protiv militarizma oružja i reči.

09. oktobar 1991. – Parlament i Beogradski ženski lobi svim instancama vlasti, kao i Generalštabu, upućuju upozorenje – saopštenje „Protiv ratnog zločina“.

16. oktobar 1991. – Proteste započinju i Žene u crnom iz Pančeva, taj protest je trajao par meseci.

15. maj 1992. – Roditelji, uglavnom majke vojnika koji se nalaze van teritorije Srbije i Crne Gore, organizuju protest ispred Generalštaba, zahtevajući povratak sinova sa ratišta u BiH i Hrvatskoj. Roditelji protestuju nekoliko dana, blokirajući ulicu Kneza Miloša, u čemu im se pridružuju i građanke i građani Beograda, uglavnom iz feminističkih i pacifističkih grupa.

Brojne ženske grupe pružaju podršku pokretu majki, nastupajući tako zajedno sa njima, kao što se pridružuju i udruženju i sa dezerterima. Osim toga, ženske grupe nastupaju i samostalno, pokrećući inicijative i pišući brojne proglose, apele, zahteve.

Septembar 1992. – Žene u crnom se pridružuju inicijativama međunarodnih organizacija za ljudska prava za formiranje međunarodnog suda za ratne zločine na teritoriji bivše Jugoslavije. A 26.12.1992. Žene u crnom i SOS telefon za žene i decu žrtve nasilja emituju zajedničku izjavu u kojoj zahtevaju: „Da se silovanje u ratu institucionalizuje kao ratni zločin na osnovu koga će se suditi svim vojnicima silovateljima svih vojski na svetu. da se formira međunarodni sud za silovanje u ratu, još dok traje rat, i da članice ovog suda budu isključivo žene“. Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju je osnovan 22.02.1993. godine sa sedištem u Hagu,

Holandija. Prva presuda za zločin silovanja u ratu objavljena je u slučaju Foča, 12.06.2002. godine protiv tri muškarca srpske nacionalnosti.

Deklaracija civilnog pokreta otpora

Znajući da u Jugoslaviji ne postoje ni etničke, ni nacionalne, ni političke, ni konfesionalne, ni interesne većine.,

I da najveće manjine teže ostvarenju deklarisanog, legitimnog cilja – nacionalnim državama,

I da nacionalni ciljevi ne postoje sami po sebi – određeni su načinom svog ostvarivanja, koji istovremeno pokazuje i trajne ciljeve najvećih manjina,

Uvereni da svaki čovek ima pravo na život, slobodu, jednakost i sreću,

Osnivamo

Civilni pokret otpora

Koji će se zalagati za prava

- Ljudi iz nacionalno mešoviti porodica;
- Ljudi koji se izjašnjavaju regionalno;

- Ljudi koji pripadaju nacionalnim manjinama u jugoslovenskim zemljama;
- Ljudi koji su jugoslovenske nacionalnosti;
- Ljudi koji pripadaju jugoslovenskim narodima, a žive izvan matičnih država;
- Ljudi koji se nacionalno ne opredeljuju ili ne izjašnjavaju;
- Ljudi koji ne poistovećuju nacionalno opredeljenje sa državnim razlogom.

Kakva god bila sudbina jugoslovenskih zemalja i koliko god se država na jugoslovenskom prostoru bude formiralo, svi ovi ljudi moraju biti prepoznati kao:

- Ljudi koji imaju simultano državljanstvo svih tih država, koje im se ne može odreći niti oduzeti;
- Ljudi koji ne podležu vojnoj i radnoj obavezi u sukobima između tih država i ne mogu biti angažovani ni kao dobrovoljci, izuzev ako su te države napale treće države.

Civilni pokret otpora će se zalagati da svi ovi ljudi, bez obzira na odnose država čiji su državljani sa Evropskom zajednicom, dobiju prava jednaka pravima državljana zemalja Evropske zajednice.

29.02.1992.

Osnivači/ce Civilnog pokreta otpora: Nikola Barović, Primož Bebler, Goran Cvetković, Zlatjan Čučkov, Dimitrije Đurić, Emir Geljo, Zdravko Grebo, Jasminka Hasanbegović, Guner Ismail, Rada Iveković, Nikolai Jeffs, Biljana Jovanović, Nataša Kandić, Suzana Kirandžiska, Nada Kokotović, Mario Kopic, Maruša Krese, Vaska Kulić, Radmila Lazić, Sonja Liht, Škeljzen Malići, Mihajlo Mihajlov, Vladimir Milčin, Ilinka Mitreva, Rastko Močnik, Dragomir Olujić, Josip Osti, Borka Pavićević, Enver Petrovci, Branka Šarkić, Ljiljana Šarović, Svetlana Slapšak, Jasmina Tomovska, Jelena Trpković, Lino Veljak, Staša Zajović, Janko Zlodre, Milena Zupančić.

Civilnom pokretu otpora pristupilo je više hiljada ljudi iz nekadašnje Jugoslavije. Deklaraciju su takođe potpisali i ljudi poreklom iz Jugoslavije u Nemačkoj, Francuskoj...

Nenasilni otpor na Kosovu

Ovo poglavlje o Kosovu jeste važno svedočanstvo u kontekstu borbe protiv nasilja, institucionalnog aparthejda i terora srpskog režima prema albanskom stanovništvu na Kosovu, kao i svedočanstvo o solidarnosti Žena u crnom sa ženskim grupama na Kosovu, sa Nezavisnom unijom studenata Univerziteta u Prištini i nenasilnim pokretom na Kosovu.

Jedan od primera nenasilne borbe albanskog stanovništva na Kosovu protiv represije srpskih vlasti bio je štrajk 7.000 rudara, u novembru 1988. dok je u februaru 1989. Kada je ukinuta autonomija Pokrajine 1.200 njih štrajkovalo glađu.

U nenasilne akcije ubrajaju se:

- Dani tuge – tokom februara i marta 1990. - Hiljade ljudi su stavljali upaljene sveće na prozore i balkone. Ljudi su prekidali rad i priključivali se petominutnoj šetnji u centru grada da podsete na pojedinačni akt srpske brutalnosti na Kosovu.

- Kampanja Za demokratiju, protiv nasilja (1990.), kada je sakupljeno 400.000 potpisa.

– **Stop nasilju (1991.)** – U Prištini je hiljadu žena stojeći u tišini, učestvovalo u jednosatnom protestu.

– **Mirna sahrana nasilja (13.06.1991.)** – Između 40.000 i 100.000 ljudi je učestvovalo u ovoj nenasilnoj akciji, kada je u zemlju spušten kovčeg na kome je pisalo „Nasilje“. Uz svakodnevne polučasovne generalne štrajkove koje su organizovali sindikati, kosovskim ulicama hodali su demonstranti zveckajući kčjučevima i govoreći: „Ovo su ključevi kojima ćemo otključati naš zatvor.“

– **Izgradnja paralelnih struktura:**

Srpska politika „etničkog čišćenja“ počela je u kosovskim obrazovnim institucijama. Srpski režim 1989. uvodi etničku segregaciju u škole, što je sledeće godine rezultiralo zatvaranjem nekih škola na albanskom jeziku.

Kada su na početku školske 1991/1992. godine albanske/i učenice/i sprečene/i da pohađaju nastavu, organizovale/i su mirne proteste u školskim dvorištima. Policija je na ove proteste reagovala silom i bilo je mnogo povređenih.

U januaru i februaru 1992. su u stanovima na Kosovu organizovane paralelne škole. Na univerzitetu su albanske/i nastavnice/i masovno otpuštane/i. Oko 1.000 profesora/ki i 27.000 studenata/kinja je moralo 1991. da napusti univerzitet u Prištini.

Na početku školske godine 1992./3. albanskim studentima/kinjama policija je zabranila da prilaze zgradama univerziteta. Nezavisna unija studenata Prištinskog univerziteta počela je mirne proteste sa jasnim, nepolitičkim ciljem: bezuslovni povratak na fakultete i visoke škole. Nedeljama se demonstriralo pred svakom školom, a onda su roditelji i nastavnici organizovali paralelni školski sistem sa 20.000 nastavnika i 300.000 đaka.

Crni flor, 31. maj 1992.

U Beogradu je održana antiratna manifestacija „Crni flor“ u organizaciji pre svega Civilnog pokreta otpora, kome su se pridružili: Centar za antiratne akcije, Građanska akcija za mir, Žene u crnom, Ženski lobi, Republikanski klub, Helsinški parlament građana, Pokret za mir Pančevo, Filozofsko društvo Srbije, Sociološko društvo Srbije, Srpski omladinski forum, Srpski omladinski savez, sindikat Nezavisnost te političke partije: Srpski pokret

obnove, Demokratska stranka, Narodna seljačka stranka, Reformska stranka Srbije, Srpska liberalna stranka. Okupljeni/e su se usprotivile/e agresiji na Bosni i Hercegovinu, razaranju Sarajeva, drugih gradova i sela u BiH. Oko 100.000 građana razvilo je od Palate Albanija do trga Slavija džinovsku traku dužine 1.300 metara, kao znak saosećanja i žaljenja za žrtvama rata. Pošto su tog dana bili savezni i lokalni izbori, organizatori su pozvali građane/ke da umesto na birališta, izađu na ulice i opredele se za bojkot vladajuće politike. U apelu sa skupa se građanima/kama Sarajeva poručuje: „Mi smo sa vama“ i upozorava da se u Sarajevu ne strada više samo od topovskih granata i snajperskih hitaca, već umire od gladi, da su najugroženiji deca, bolesni i stari i zahteva se evakuacija ugroženih, dopremanje lekova i hrane.

Poslednje zvono, 14. jun 1992.

„Četrnaestog kod Narodne biblioteke upadam u najveći kamion, Staša i ja razglasom pozivamo građane, jedan momak zvonio; kod „Pionira“ stajemo, tu nas čekaju Žene u crnom i drugi; pojavljuje se motociklistička policija, pa neki policajci u civilu... Počinje prepirka – pred Skupštinu možemo samo

peške, kamionom kroz grad ne možemo, kamion nema registarske tablice, preko devedeset dvojke pokušavamo da izvedemo trik – kao kamion od Kalemegdana je krenuo, i jeste, prošao je celim gradom deset minusa pre nas, sa glavnog punkta, od Narodne biblioteke i upravo smo čuli da je krenuo prema Skupštini, evo, javljaju na radiju; njihove radio stanice su, naravno, mnogo bolje, prijavili smo celu stvar, da, ali bez registarskih tablica ometate saobraćaj, ali mi smo tražili da se saobraćaj zaustavi dok traju demonstracije, kamion ne može. Šefe, rekao mi je jedan od policajaca, ja bih vas pustio, ali zakon je zakon. Ušla sam u kamion, Žene u crnom su stale iza i rekla sam vozaču: Idemo polako, ne mogu nam ništa. Vozač je ćutke krenuo. Isprečio mu se glavni iz dvadeset devetog (centralna gradska policija), u civilu i izvukao da napolje; kazao mu je tebe ćemo da gonimo, organizatore nećemo ni pipnuti. Kamion je ostao. Krenuli smo pešice, nas stotinak, prema Saveznoj skupštini. Zvonili smo malim zvonima, ključevima, klepetušama i vikali pod prozorima: Beograde, probudi se! Beograde, stidi se! Iz Takovske, na uglu, kad nas je okupljena raja ugledala, počeo je pljesak; zvona, budilnici, zvonca, klepetuše, ključevi; zatim je za nama pešice stigla grupa sa Kalemegdana. Treći kamion je ostao ispred Narodne biblioteke okružen policajcima, a Jelena i Nataša su stigle poslednje. Zvona, ključevi,

Odlazi zasrani govori građanskih političara koji su nam se pridružili i na kraju, ipak, Sidranova pesma Mora. Pa s ključevima i zvonima tri kruga, dole, oko Miloševićevog predsedništva, oči u oči s pancirnim čuvarima.“

(Preuzeto iz knjige Vjetar ide na jug i obrće se na sjever, Biljana Jovanović, Maruša Krese, Rada Iveković, Radmila Lazić, Samizdat B92, Beograd 1994. Autorka teksta je Biljana Jovanović)

Mirovni karavani 1991/92

01.-03. maj 1991. – Mirovni karavan na Kosovu

U karavanu su bile/i pacifisti/kinje iz nekoliko italijanskih gradova, iz Beograda (Staša Zajović, Miladin Životić, Obrad Savić) i Pančeva (Ildiko Erdei, Biljana Regodić, Nenad Živković). Tokom tri dana obilaska Kosova, organizovani su brojni susreti i razgovori sa predstavnicima/ama albanske zajednice na Kosovu, sa rudarima, prosvetnim radnicima/ama, intelektualnom elitom. Zabeležena su svedočenja o sistematskoj represiji srpskog režima nad albanskim narodom na Kosovu. Iako su bili predviđeni susreti sa predstavnicima srpske zajednice, oni su uglavnom otkazivali susrete ili uskraćivali gostoprimstvo.

Karavan je pokrenuo i u njemu učestvovao Aleksander Langer, predstavnik „Zelenih“ u Evropskom parlamentu. Odnosi uspostavljeni tom prilikom između aktivista/kinja civilnog društva na Kosovu i u Srbiji neguju se do danas.

21.-29. septembar 1991. – Evropski mirovni karavan

Više stotina pacifista/kinja iz mnogih evropskih zemalja došlo je u Ljubljano, Zagreb, Beograd, Sarajevo. Pokušavajući da spreče rat, učesnice/i mirovnog karavana su od predstavnika vlasti tražile mirovne pregovore i podržavale mirovne inicijative u Jugoslaviji.

U Sarajevu su Žene u crnom iz Italije 27.09.1991. organizovale protest, u kojem su učestvovala i neke od osnivačica Žena u crnom u Beogradu.

Sa ženskog skupa u Sarajevu 29.09.1991. na kojem je učestvovalo stotinjak aktivistkinja iz Jugoslavije i evropskih zemalja, upućen je proglas ženama sveta u kome se traži zaustavljanje rata, demilitarizacija, prekid saradnje sa svima koji na bilo koji način učestvuju u ratu.

21.-23.februar 1992. – Skup ženske solidarnosti u Veneciji

Susret „Žene protiv rata u bivšoj Jugoslaviji“ organizovale su Žene u crnom iz italijanskih gradova zajedno sa Ženama u crnom iz Beograda. Skupu je prisustvovalo dvadesetak aktivistkinja civilnih grupa iz raznih delova bivše Jugoslavije, kao i tridesetak aktivistkinja Mreže Žena u crnom iz Italije. Govorilo se o emotivnom, ideološkom i ostalim nesporazumima koje je rat stvorio među aktivistkinjama iz bivše Jugoslavije. To se posebno odnosi na kategorije nacije, armije, domovine. Po završetku skupa u Veneciji Žene u crnom iz Beograda i Italije su odlučile da sledeći skup organizuju upravo u Srbiji – državi koju smatraju najodgovornijom za raspad Jugoslavije, za ratove u regionu. Jula 1992. organizovan je u Novom Sadu skup „Mreža ženske solidarnosti protiv rata“; iz ovih skupova izrasla je Međunarodna mreža Žena u crnom.

27. decembar 1992. – 03. januar 1993. – Jedan mir – tri grada

Oko hiljadu pacifista/kinja iz Italije posetilo je teritoriju bivše Jugoslavije. Oko stotinu ih je stiglo u Beograd. Organizovane su brojne ulične mirovne akcije, susreti i razgovori.

Trešnjevac, 10. maj 1992.

U bačkom selu Trešnjevac održana akcija protiv mobilizacije. Žene iz sela odlučile su da se kolektivno suprotstave odvođenju njihovih sinova, muževa, očeva na front. Žene koje rade u Domu zdravlja počele su organizovanje mitinga za mir. Na tom mitingu su govorili: Nenad Čanak, Andraš Agošton i Bela Čorba, a nakon toga su žene odlučile da oko picerije „Zicer“ organizuju život. Istog popodneva 92 tenka sa uperenim cevima opkolila su Trešnjevac. Na skupu su postavljeni zahtevi vlastima: da se prekine mobilizacija, da se mobilisani vrate kućama, abolicija izbeglih od rata, osnivanje Lige mira. Meštani su obezbeđivali hranu, koja je ubrzo stizala iz svih delova Vojvodine. Uveče su gostovali politički lideri, ali i umetnici, pisci, glumci i pevači. Tada je osnovana „Duhovna republika Zicer“, duhovna zajednica svih koji žele mir „bez granica, teritorije, imovine“, a u kojoj građani/ke imaju „neograničena prava ograničena neograničenim pravima drugih.“ Proglašen je i ustav ove republike, izabrani su predsedništvo, ambasador i odbor za ljudska prava. „Funkcioneri“ se smenjuju na mesec dana. Prvi ambasador za „celu Evropu“ je kompozitor koji

se predstavlja kao „vlasnik svojih pesama“. Amblem „Duhovne republike“ sadrži simbole njihovih trajnih opredeljenja – trougao bilijarskih lopti u koji je upisan kružni oblik specijaliteta „Zicera“, pice. Himna je Ravelov „Bolero“, zastave nema („da ne bi došli u situaciju da bude istaknuta“), a pripadnici/e Republike mogu se služiti jezikom koji im najviše odgovara. Počela je permanentna akcija sa sloganom „Reč je naše jedino oružje“. Uskoro su se Trešnjevčanima pridružili dezerteri iz: Temerina, Ade, Stare Moravice, Malog Iđoša.

Žene u crnom su se odmah solidarisale sa nenasilnom pobunom u Trešnjevcu; stvoreni su odnosi poverenja i podrške. To se ogleda i u činjenici da su Žene u crnom uz podršku meštana/ki Trešnjevca održale dva skupa Međunarodne mreže Žena u crnom (1993. i 1995.) kao i brojne seminare, radionice.

**Miroslav Milenković,
20. septembar 1991.**

Mobilisani rezervista Miroslav Milenković, rođen 1951. Otac dvoje dece, građanski radnik iz Gornjeg Milanovca, izvršio je samoubistvo. Nije mogao da izdrži maltretiranje majora JNA

Marka Stupića. Između Tovarnika (Hrvatska) i Šida (Vojvodina) morao je da se opredeli: da će stupiti među „izdajnike“, koji odbijaju da idu u rat, ili među „prave“ Srbe, koji su bili u drugom, mnogo manjem stroju. Milenković je stao između ta dva stroja i ispalio sebi metak u glavu... Antiratni pokret Beograda, u znak sećanja na ovaj događaj izdao je knjigu epitafa „Grobница za Miroslava Milenkovića.“

Mapa dezerterskih pobuna

Od leta 1991. roditelji vojnika i rezervista su u velikom broju protestovali, tražili prekid vatre, povratak sinova sa fronta; ispred Skupštine Srbije, ispred Generalštaba JNA, u Domu garde, ispred Vlade Srbije. Decembra 1991. protestovali su roditelji rezervista iz Obrenovca, iz Grocke, tražeći povratak sinova sa ratišta u Hrvatskoj. Decembra 1991. u Valjevu je održan veliki protest rezervista koji su odbili mobilizaciju. Roditelji su protestovali i u Kragujevcu, novembra 1991. i zahtevali da im se sinovi vrate iz Hrvatske. Septembra 1991. Valjevski rezervista Vladimir Živković je seo u oklopni transporter i dovezao ga ispred Skupštine SFRJ.

21. decembar 1991. - U okviru permanentne militarističke kampanje vojnih i civilnih vlasti u Srbiji protiv pobunjenika protiv rata u Kragujevcu, na javnim mestima, objavljeni su spiskovi dezertera i rezervista koji odbijaju mobilizaciju. Ovo je protumačeno kao poziv na linč.

Najveće pobune rezervista i dezertera bile su u Kragujevcu (po 7.000, 2.000 i 200 rezervista) i Knjaževcu (5.000), a pobune su izbile još i u Nišu (po 400, odnosno 450 ljudi), Aranđelovcu (67), Topoli (200), Valjevu (600), Čačku, Gornjem Milanovcu (700), Smederevu (700). U Vojvodini su pobune bile u Staroj Moravici (83), Trešnjevcu.

U Srbiji je 1991. i 1992. Nasilno mobilisano 140.000 ljudi od toga 82.000 u Vojvodini. 25.000 Vojvođana, uglavnom Mađara izbeglo je u Mađarsku. Oko 100.000 mladića pobjeglo je od vlasti koja ih je terala u rat, a protiv 10.000 njih pokrenut je krivični postupak.

Od oktobra 1991. do proleća 1992. - U Srbiji je bilo pedesetak pobuna rezervista, sa oko 55.000 učesnika.

Avgust 1991 – 700 rezervista iz Smedereva je odbilo da iz Bosne budu premešteni u Hrvatsku.

u Kragujevcu je izbila najveća pobuna rezervista, 7.000 se zatvorilo u kasarnu odbijajući da je napusti.

Septembar 1991. – Kragujevačka narodna vojska (2.000 pripadnika) vratilo se kući iz Šida odbijajući da ode u Slavoniju. 600 rezervista iz Valjeva se vratilo iz Hercegovine.

31. oktobar 1991. – 400 rezervista u Nišu kolektivno odbilo da ide na front. U Srbiji počinje talas otpora nasilnoj mobilizaciji.

31. oktobar 1991. – Četiri rezervna oficira iz Arandjelovca su izveli 67 od ukupno 81 vojnika iz Bača i vratili ih u Arandjelovac.

Oktobar 1991. – Bežeći od nasilne mobilizacije 500 Mađara je pobjeglo iz Subotice u Mađarsku. 200 rezervista se vratilo u Topolu i oblasnili da ne žele da idu u rat jer Srbija nije napadnuta. Pobuna kragujevačkog odreda na Pasuljanskim livadama – rezervisti iz Smedereva, Velike Plane, Topole, Svilajнца su se pridružili pobuni. Rezervisti iz Čačka su blokirali Ibarsku magistralu. U Dalju je 150 od 200 vojnika otišlo sa fronta. U Nišu 13 rezervnih oficira sa još 450 vojnika odbili odlazak na front.

10. novembar 1991. – Najveća pobuna rezervista od početka rata u Knjaževcu, u kojoj je učestvovalo oko 5.000 rezervista.

12. decembar 1991. – U Kragujevcu protiv nasilne mobilizacije protestovalo više stotina rezervista. Grupa od 200 rezervista iz Kragujevca vratila se sa fronta u Vukovaru.

18. decembar 1991. – 700 rezervista je odbilo da se bore u mestu Markušica u Slavojini.

Januar 1992. – 700 rezervista u Gornjem Milanovcu odbilo da ide u Istočnu Slavoniju.

14. april 1992. – U vojvođanskom selu Stara Moravica, 83 rezervista odbilo poziv za mobilizaciju. Održan antiratni protest.

10. maj 1992. – U vojvođanskom selu Trešnjevac organizovano je kolektivno odbijanje mobilizacijama.